

UTSKIFTNINGSBEHANDLING AV BRENNTORV.

Av utskiftningsformann G. Gausland.

Terminologi:

- I. Utskiftning (særeie). Hermed forstås at selve grunnen blir utskiftet eller at den har vært skiftet før (teigeblanding).
- A. Reint utskiftet (reint særeie) blir det når grunneieren blir enerådig i sin teig — også til alt torvet.
- B. Ureint utskiftet (ureint særeie) blir det når andre bruk eller «personer» får bruksrett til torv på eiendommen som:

1. Arealbunden bruksrett, en i marka avmerket torvskurdteig¹), som kan være:

- a. Stedsevarende.
b. Tidsbegrenset.

Disse rettigheter kan inneholde:

- x. Rett til bare å spa torv.
y. Rett til å utnytte torvmassen (også maskinering).
z. Rett til torv og mold (også moldtak).

Videre kan rettigheten være:

- æ. En rett bare for vedkommende.
ø. Avhendbar (salgbar).

2. Alminnelig bruksrett (servitutt), rett til brensel til eget bruk eller til et visst kvantum årlig, og denne rett kan være:

- a. Stedsevarende med fortrinsrett for den herskende eiendom.
b. Stedsevarende «så lenge der er torv» (for begge parter).
c. Tidsbegrenset.

Når en utskiftning (deling av grunnen) ikke kan fremmes, kan det allikevel foretas:

- II. Ordning. Det vanlige er at det gjelder felles grunn og torv, og at en finner det hensiktsmessig bare å dele torvmassen, mens grunnen framleis blir felles. Torvteigene blir altså arealbundne bruksretter på den felles eiendomsgrunn. Neste ledd blir altså utskiftning.

1) Uttrykk fra Jæren, hvor en sier «skjære torv». Der hvor en sier «spa torv», måtte altså det tilsvarende uttrykk nærmest bli «torvspateig.»

En sier i dagligtale at en «eier» en torvskurdteig, og at teigen er vedkommendes «eiendom». Rettslig — også i utskiftningslovens forstand — er det allikevel en bruksrett. Grensene for teigen er ikke eiendomsgrænse, men bruksrettsgrænse.

De eiendomsforhold og bruksrettsforhold som er nevnt ovenfor, kan være oppstått på mange forskjellige vis. Alminnelig bruksrett til torv (I B 2) er antagelig aldri kommet i stand under utskiftningsrettens medvirkning. De andre eiendomsformer kan en, når de er kommet i stand ved utskiftningsverket, kalle omforming. Målet har vært å legge vilkårene til rette for utnyttelsen.

III. Avløsning. Her gjelder det den videre behandling av de under I B nevnte bruksretter.

Avløsning betyr alltid et oppgjør mellom grunneier og bruksberettiget.

Ordet avløsning i utskiftningsloven dekker to forskjellige forhold:

A. Avløsning i betydningen omforming. Verdien bevares, idet vedkommende får jord (med eller uten torv) for sin rett.

B. Ekspropriasjon. Retten blir «avløst» med penger.

Når betingelsene for avløsning ikke er til stede, kan forretningen muligens allikevel fremmes som:

IV. Ordning, idet forholdet mellom partene kan bli jenket til på forskjellig vis. Rettigheten kan flyttes, eller en kan dele torvmassen mellom dem eller spesifisere bruken.

Forholdet med en bruksrett med en annen bruksrett hvilende på seg kan bare avvikles som en ordning mellom disse parter. Skal det kunne kalles avløsning, må grunnen og grunneieren være med i oppgjøret.

En skal være oppmerksom på at det i eldre forretninger som regel heter utskiftning, eventuelt avløsning, selv om det egentlig er ordning som er foretatt. Det er innholdet¹⁾, ikke navnet, en må rette seg etter.

Behandling:

Sett ut fra alminnelig rettslig terminologi kan en dele det som er ført opp ovenfor i to:

1. Omforming: Utskiftning, avløsning mot erstatning i jord samt ordning.
2. Ekspropriasjon: Avløsning med penger.

Om ekspropriasjon av torv har utskiftningsformann Halse skrevet en artikkel i Tidsskrift for Det norske Landbruk, hefte 1, 1940, med sikte nærmest på slike retter som ikke kan avhendes. Ved bestemmelsen av prisen må en selvfølgelig følge de alminnelige prinsipper for ekspropriasjon.

Ved omforming kan en skjelve mellom myr som ligger i heimemark og myr som ligger på fjellet.

¹⁾ Hermed menes ikke bare innholdet av protokollasjonen, men også bilag som boniterings- og skifteberegninger.

Skal torvet i heimemarka deles i forbindelse med utskiftning, kan forholdene framtvinge forskjellige framgangsmåter:

1. En velger skifteplanen i utmarka, slik at alle bruk får tilstrekkelig med torvmark i teigene sine. Er der overflod av torv, vil partene som regel bli enige om at all torvmark boniteres som dyrkingsjord. Særskilt bonitering av torvet faller altså bort.
2. En gjør opp torvmassen på forhånd og søker å innpasse det slik at hvert bruk får sin andel av torvet i sin egen teig eller sine egne teiger. Torvet blir altså dominerende for skifteplanen i utmarka. Myra blir bonitert på to måter — som torv og som jord.
3. En velger skifteplanen i utmarka, slik at flest mulig av brukene får torvmark i teigen eller teigene sine. Etterpå gjør en opp torvet i teigene, og differansen i forhold til innehavet ordnes med torvskurdteiger (arealbunden bruksrett) på de bruk som har for meget. Er disse torvskurdteiger av noen utstrekning, må en revidere jordboniteringen disse parter imellom — med hensyn til hvorledes vedkommende teig vil komme til å se ut når torvet etterhånden fjernes. (De parter som får passelig med torvmasse i teigene sine, vil innskrenke jorda — eller ødelegge — for seg selv med torvspadingen. Dersom loddeier A får torv på B, vil B få innskrenket jorda si både med sin egen og A's torvspading, mens A's jord blir tilsvarende skånet).
4. Torvet kan være slik lokalisert i terrenget at det må deles særskilt — helt uavhengig av skifteplanen for utmarka. En kan da
 - a. La hvert bruk være eier (grunneier) i sin teig.
 - b. La en eller to eller flere være grunneiere, mens de andre er bruksberettigede. Myra blir bonitert på to måter — som torv og som jord (til den verdi grunnen vil ha etter at torvet er fjernet + verdien av beitet til den tida ÷ ulempene med tørkeplass etc.).
 - c. La grunnen være felles som før.

Etter a og b blir det utskiftning, etter c ordning. Det er arealenes størrelse som vil veie tyngst i valget her, foruten beliggenhet, omgivelse og kvalitet m. v.

Det forekommer ofte at torvet i heimemarka er delt for lange tider siden (80-90-årene). Når så utmarka skal skiftes, og en har fått kart med alle torvteigene innlagt, må retten ta synfaring sammen med partene før boniteringen av jorda kan ta til. En del av teigene kan muligens kondemneres straks eller om et par år, noen teiger blir begrenset til en viss tid, mens andre blir ubegrenset. Partene er ikke så uvillige til slik begrensning når de får greie på hvor stor forskjell det blir i boniteringen av fri myr, myr med tidsbegrenset torvrett og med stedsevarende torvrett. Her må en vise litt smidighet, slik at ikke enkelte bruk blir torvlens. Muligens får en dem også med på å innløse enkelte teiger i fellesskap med penger, når de ligger særlig i vegen for et pent dyrkingsfelt. Etter

utlodningen kan en muligens få byttet enkelte teiger, slik at partene mest mulig får torv i egen mark. Ellers er det ikke noe å gjøre med disse forhold, når torv er det eneste brensel. Etter lovgivningen no må det gå 30 år etter utskiftningen (utmarksutskiftningen) før det kan forlanges avløsning.

På fjellet vil en som regel bare dele torvmassen, mens grunnen blir liggende felles som før.

Deling av torv, særlig når det gjelder ordning, er tilsynelatende et lite takknemlig arbeid. Resultatet av ens strev skal jo bokstavelig gå opp i røyk. En må imidlertid se saken ut fra den store betydning den har for partene og for samfunnet. Rent personlig kan en jo glede seg over å få innført orden og forbedringer der hvor det før hersket rot og sløseri. Sett fra et jordbruksmessig synspunkt har forresten dette sløseri ikke alltid vært av det onde. Mange steder ligger det no et rimelig jordlag igjen i myra, nettopp på grunn av sløseriet. Men sett fra et torvstandpunkt er allikevel slikt sløseri hårreisende. Når det derfor gjelder virkelige torvmyrer og for alt torv på fjellet, er det derfor om å gjøre at det blir orden og plan i torvdriften fra begynnelsen.

Det har minket betydelig på torvet, og når en så skal dele det som er igjen på 5—6 eller 20—30 eller ennå flere parter, må en ta det ganske grundig for å få en rettferdig fordeling.

Kartet over torvmyrene bør være i målestokken 1:1000, når det er et spesialkart. Skal myrene behandles sammen med utmarka, kan en slippe spesialkart, når en tegner opp i 1:2000. Myrene må være så godt forsynt med plugg og fastmerker at lederen av boniteringen kan bestemme standpunkt uten mål. Det skal ikke så forferdelig meget til når en forsyner enkelte plugg med staker og nytter rette linjer med peiling til siden.

Ved boniteringen får en følgende faktorer: Dybde, kvalitet, transport, grunnhet, rot, avgrøftingsforhold, tørringsforhold og muligens flere i spesielle tilfelle. Dybden uttrykkes i cm, og de andre faktorer i reduksjonstall som uttrykker hvor meget mer i masse det skal til for å veie opp med det beste. Det beste settes i 1 og det dårligere i 1,1, 1,2, 1,3 osv.

En vil som regel ikke ta med avgrøftingsforhold og tørringsforhold i boniteringen. Disse forhold søker en nemlig å ordne mest mulig rettferdig med skifteplanen, og dels blir det tatt bestemmelser om dem etter utlegget.

For å kunne foreta delingen raskt og lett på kartet, må en kunne innskrenke beregningsfaktorene til 2 tall: Areal og grad. Dette oppnår en ved å la reduksjonstallene virke på dybden. En setter altså dybden, uttrykt i hele eller halve dm, over en delestrek og reduksjonstallene under, og resultatet av utregningen blir redusert dybde eller grad, uttrykt i cm.

$$\frac{\text{Dybde}}{\text{Kvalitet} \times \text{transport} \times \text{grunnhet} \times \text{rot}} = \frac{1,4}{1,1 \times 1,3 \times 1 \times 1,1} = 0,89$$

Dybden måles alltid netto, altså med fratrekk av avspenn og leire (aske, dynn) ¹⁾.

Arealet multipliseres med graden, og en får boniterte m³. Er det noen som har særlig interesse av å vite det faktiske antall m³, kan en jo etter utlodningen multiplisere de utlagte arealer med den faktiske dybde.

Boniteringsmåten er ikke så vidtløftig som den ser ut, tvert imot. Ved befaringen for å få oversikt og for å finne den beste kvalitet diskuterer en transporten med partene. Den bestemmes gjerne for hver myr eller for deler av større myrer. Dersom ikke partene selv vil avgjøre det, avgjør retten det når den føler seg kjent nok. Det kan forekomme at en myr ligger ved bilveg, mens torvet fra andre myrer i samme felt kanskje må bæres, roes over et vann, bæres derfra til en fjellkant, løypes ned og kjøres hjem.

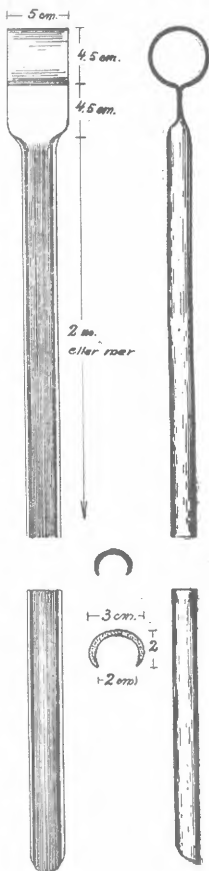
Videre blir en enige med partene om reduksjonen for grunnhet. Er det effektive torvlag bare én spadedybde, får en fire ganger så meget arbeide med avspennet her som der det er 4 botner. En kaller det grunnhet, for av og til kan avspennet være av så stor tykkelse — endog med sandlag — at det må gis særskilt reduksjon for avspenn. Reduksjonen for grunnhet kan f. eks. begynne med 60—70 cm med stigende reduksjon ned til 30 cm. Denne reduksjon blir da felles for alle myrer i feltet.

Reduksjon for rot gjelder stor rot, da smårøtter blir tatt med i kvaliteten. Også den blir ofte bestemt for hver myr.

Endog kvaliteten kan ofte bli bestemt for hele myrer under ett, slik at det bare er dybden som skal noteres på kartet. Den som ikke fra barnsben av har stelt med torv, må lære kunsten å bedømme kvaliteten av skjønnsmenn og parter. En skal merke at torv kan ha både den ideelle svarte kulør og den rette tyngde i tørket tilstand og allikevel være heller dårlig på grunn av stort askeinnhold.

Den beste torvbør jeg har sett, er en 2 m lang bor, laget av flattstål, 2" × 1/8" (50,8 × 3,18 mm), uttynnet i kantene og bøyd sammen litt forbi diameteren — på lag som en osteprøver. Kvaliteten må være god, ellers vil den ikke tåle påkjenningen i seig myr. En er muligens sikrest om en velger en tykkelse av 3/16". Flattstålet må beregnes ca. 15 cm lengere enn en vil ha boren, for den øverste del bøyes til til skjefte for håndtaket. Er myrene dypere enn 2 m, kan en få laget en 2 meters bor med tilhørende 2 meter lang stang med festeanordning. Denne stikkes da ned etter den første bor i samme hull, slik at en rekker 4 m. Torvborene er for øvrig ikke dyrere enn at en nær sagt kan anskaffe en etter kravene for tilfelle, når en bare kan skaffe stål og noen til å lage den.

1) Er det bare «skitt-torv» i feltet, slik at det må maskineres, må en innrette bonitering og behandling deretter.

Torvbor av flattstål,
2" × 1/8". Smidd,
ikke glatt.

Er det noe videre myr, må en ha to torvbor og to arbeidsmenn om hver bor. Er myra seig, må en ha dobbelt mannskap, så de får hvile ut — altså 8 mann. Skjønnsmennene leder hver sitt parti, utstyrt med en landmålerstake som er inndelt i dm. Boret stikkes til bunns, trekkes noen cm opp og vris rundt et par ganger og trekkes opp. Skjønnsmannen skyver bort avspennet oppe og leiren eller dynnet nede og måler den netto torvdybde. Partiene arbeider på linje ved siden av hverandre, og formannen går imellom, setter prikk for standpunkt og noterer dybde og eventuelt kvalitet (på og under en strek, men da må kartet være i 1:1000). Hvor tett prøvene skal tas, må avgjøres på stedet. Er bunnen ujevn, må en gå ned til 3—4 m, særlig når det er lite å dele på mellom partene.

I små pauser trekker formannen kurver for det som har samme dybde. Kartet kommer til å se ut som et kotekart. Om nødvendig deles dybdefigurene opp etter kvaliteten. Tallene for hver figur settes i en ring for at en ikke skal forveksle dem med de enkelte prøver. En må nemlig ta figurene så pass store at det til en viss grad blir gjennomsnittstall.

I boniteringsboka føres først reduksjonen for grunnhet. For hver myr føres det som er bestemt for den — transport, rot og eventuelt kvalitet, slik at det bare er dybden som skrives for hvert figurnummer — eventuelt dybde og kvalitet.

Beregningene føres på det alminnelige skje-ma. Tallene føres inn i en bestemt orden, slik at det ikke er tvil om hva det gjelder. Når graden er regnet ut, kan skifteleggingen foregå like lett-vint som med annen jord.

I steden for m^3 kan en bruke ar à 1 m dybde. Dermed får en mindre tallmengde.

Det er med torv som med jord. Resultatet avhenger like meget av skifteplanen som av boniteringen. En part er ikke tjent med å få bare dårlig eller grunn myr, trass i all bonitering. Gjelder det myr på fjellet for lang tid framover, må en i skifteplanen ta hensyn til om det er en voksende myr eller en overmoden myr, særlig når den siste ligger i bakkehell, utsatt for overvann.

Veger, grøfter, tørkeplass, plass for torvhus, løypestrengfeste oppe og nede m. v. må bestemmes. Er det mange parter, kan det være vanskelig å få til et ideelt arrangement med avgrøftingen —

særlig på fjellet, hvor myrene kan ha betydelig hall. I flat myr i heimemark vil en derimot ofte få felles avløp som opparbeides i fellesskap, med en tilsynsmann som bl. a. skal passe på at avløpet blir stengt om høsten.

Legger en ut torvmyr som bruksrett på andre bruk, må rettighetens innhold være klart beskrevet. Det er forskjell på rett til å spa torv og rett til å utnytte torvmassen også ved maskinering og endelig til å ta både torv og mold. I alle tilfelle må det være bestemt og stå i forretningen hvor dypt matjordlag der skal være igjen på bunnen.

Med hensyn til om retten skal være stedsevarende eller tidsbegrenset skal en være oppmerksom på at det etter den lovgivning som er no, ikke er anledning til å få avløst tidsbegrensede bruksretter. Hvis en derfor ikke kan sette så kort tid som 10—15 eller høyst 20 år, bør en la bruksretten være stedsevarende. Da vil det være mulig å få den avløst, dersom forholdene i framtida tilsier det, og vedkommende vil heller ikke ha så stor interesse av å forsere utnyttelsen — noe som kan ha betydning, når jorda etterpå blir mindre skikket for kultur.

Når det deles torv i mark som framleis skal være felles, må en bestemme at partene ikke skal ha rett til å ta torv på eventuelle felter eller rester som ikke er delt. En kan gjerne skrive at overtredelse av forbudet skal være gjenstand for offentlig påtale. Det er ødelagt meget jord ved ulovlig torvspadning — for ikke å snakke om når de går løs på selve overflatetorvet. Det er ofte de små parter som gjør dette — eller er nødt til å gjøre det. Det henger sammen med den feilaktige måten brukene blir delt på. Det skrives at den fraskilte parsell skal ha rettigheter etter skylden. Får parsellen 1/20 part av skylden, skal bruket ha like meget eller rettere sagt like lite av torvet.

Så lenge torvet utnyttes i fellesskap bruker disse små parter meget mer enn sin andel. Ved utskiftningsbehandlingen blir de satt på plass. Det er ikke å undres over at utskiftningsfolka ofte blir betraktet som noe i liket med skarprettere.

*Til
Myrselskapets medlemmer.*

Det er for en tid siden sendt ut postanvisninger til alle årsbetalende medlemmer som ikke har ordnet sin medlemskontingent. En hel del har benyttet seg av dette og sendt inn kontingenten, men dessverre står det igjen mange enda. Vi vil henstille til medlemmene om å sende kontingenten snarest. Skriv tydelig navn og adr. på postanvisningen så misforståelser og feil unngåes.
